

VASILE CHIRICA, ILIE BORZIAC, *Gisements du Paléolithique Inférieur et Moyen entre le Dniestr et la Tissa*, BAI XIV, Editura Helios, Iași, 2005, 272 p. + 110 fig.

Cartea celor doi bine-cunoscuți cercetători ai paleoliticului reprezintă rodul unei vechi colaborări Iași – Chișinău, desfășurată în cadrul unui program european (INTAS – 2000) și completează, totodată, un ambițios proiect de prezentare a principalelor perioade ale paleoliticului din spațiul carpatic, în contextul paleoliticului european, urmând după volumul dedicat gravettianului (1989) și după cel care tratează paleoliticul superior (1996) – apărute, de asemenea, în prestigioasa colecție *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis*, coordonată, de aproape 20 de ani, de Vasile Chirica.

În ceea ce privește arealul avut în vedere, el acoperă o realitate istorică, existentă dincolo de granițe stabilite ulterior perioadelor preistorice, din rațiuni politice, adică teritoriile legate de axa Carpaților, prin ultimele mari cursuri de apă dinspre est și vest (Nistrul și Tisa), care își au obârșia în acest lanț muntos, delimitând ceea ce, pe bună dreptate, e numit spațiul carpatic.

Așa cum arată și titlul, cartea este structurată pe două mari teme – paleoliticul inferior și cel mijlociu –, cărora li se acordă, însă, spații inegale, fapt explicabil prin documentarea existentă actualmente pentru cele două perioade, mult diferențiată ca valoare. În timp ce paleoliticul inferior este tratat mai ales global, fără prea multe diferențieri regionale, cel mijlociu beneficiază de studii pe microzone: zona Nistrului, zona Prutului Mijlociu, Dobrogea, zona sud-carpatică, locuirea din grottele carpatice, zonele cu locuiri în aer liber din Banat și Oaș. Tratarea regională este completată, în capitolul 8, cu o privire de ansamblu asupra problemelor acestei perioade, accentul punându-se pe descrierea aspectelor culturale decelate în spațiul luat în considerare, adică faciesul musterian denticulat, faciesurile Levallois cu și fără forme bifaciale, faciesul post-micoquian, cultura musteriană Stânca, precum și asupra posibilităților de trecere de la musterian la paleoliticul superior. Două pagini sunt rezervate unor elemente de spiritualitate din perioada culturii musteriene, dar sărăcia datelor concrete face ca expunerea să se rezume la multe generalități.

Pentru a se respecta tipicul unei cărți, textul se încheie cu 1,5 pagini de concluzii, care se referă însă tot la perioada paleoliticului mijlociu, fără a aminti și de cealaltă perioadă (paleoliticul inferior) care face subiectul cărții. Oricum, concluziile despre paleoliticul mijlociu fuseseră expuse deja în capitolul precedent, așa că, în opinia noastră, aceste extrem de sumare „concluzii” puteau lipsi, fără a impieta în vreun fel asupra cărții. În schimb, mult mai utilă ar fi fost redactarea unui Indice general al lucrării, deoarece aceasta face referiri la multe aspecte culturale, situri arheologice și autori.

*Arheologia Moldovei*, XXIX, 2006, p. 279–319

Dincolo de descrierea unor situri și a unor complexe tehnolo-tipologice, cartea pune o serie de probleme cu caracter istoric, care se desprind din studierea evolutivă a materialului, prin compararea lui cu cel rezultat din alte zone, ca și din urmărirea răspândirii acestuia pe arii mai vaste. Astfel, o atenție deosebită se acordă sfârșitului paleoliticului mijlociu și trecerii spre paleoliticul superior, punându-se accentul pe aspectele locale ale evoluției, mai ales în zona Prutului Mijlociu, unde se delimitează și o cultură aparte, Stânca.

Demnă de remarcat este și atenția pe care autorii o acordă clarificărilor terminologice, pornind chiar de la încercarea de definire a celor două mari perioade ale paleoliticului, prin caracteristicile lor tehnolo-tipologice, apoi prin definirea tehnicii levalloisiene și a culturii musteriene. Beneficiind de o serie de datări radiocarbon, autorii reușesc, să sublinieze specificul cronologic local al evoluției paleoliticului mijlociu în spațiul carpatic, ceea ce a permis și o mai bună corelare cu faciesurile din alte zone europene.

Cartea beneficiază și de un material ilustrativ de bună calitate și logic ordonat, dar, din păcate, trimiterile în text la piesele ilustrate lipsesc aproape total. Se impunea, de asemenea, o atentă corelare a bibliografiei citate în text cu cea menționată la *Bibliografie* (titlul a rămas scris în română, deși cartea a fost tradusă în franceză), deoarece unele lucrări nu se regăsesc în această listă finală (de ex., M. Otte 2004 – p. 256; Leroi-Gourhan 1991 – de două ori la p. 256 ș.a.)

Ca modalitate de redactare, lucrarea, având caracter colectiv, a ridicat unele probleme, care și-au găsit doar parțial rezolvarea în forma finală a cărții. În general, autorii au căutat să-și delimiteze capitolele și chiar subcapitolele, indicând acest lucru în *Cuprins*, dar au rămas și unele capitole comune, cum ar fi *Introducerea* sau capitolul 8, unde apare uneori lipsa unei sistematizări și lipirea forțată a părților componente. Astfel, în *Introducere*, nu se respectă consecvent principiul cronologic, astfel că problemele paleoliticului inferior sunt tratate după cele ale paleoliticului mijlociu, deși, la începutul capitolului, se făcuseră unele considerații generale asupra perioadei mai vechi, iar trecerea de la tratarea perioadei mijlocii la cea veche se face fără nici un fel de avertizare, vorbindu-se dintr-o dată de „ces découvertes” (p. 16).

Deși, în general, lucrarea e redactată cu acuratețe, se resimte lipsa unei recitiri atente, cu accent pe stilizare și uniformizare. În cazul unor fraze, precum cele din capitolul *Concluzii*, ne e greu să ne dăm seama dacă lipsa de claritate se datorează traducerii sau redactării inițiale în limba română. Oricum, credem că prezentarea lucrării în cadrul unui program internațional de cercetare impunea o revizuire a traducerii de către un nativ francez, lucru posibil dacă avem în vedere strânsele relații de

colaborare ale celor doi autori cu numeroși cercetători din mediul francofon.

Dincolo de cele câteva obiecții ce se pot ridica, privind ansamblul redactării și unele aspecte stilistice, considerăm că, totuși, cartea este extrem de bine venită, atât în peisajul literaturii noastre preistorice, cât, mai ales, pentru preistoria europeană, unde realitățile arheologice din spațiul românesc sunt încă prea puțin receptate. O lucrare de sinteză, redactată într-o limbă de largă circulație, are darul să fie un bun ambasador pentru arheologia românească, cu atât mai mult când a fost

elaborată în cadrul unui program internațional de cercetare, cum este cazul cu cartea de față. Istoriografia română, datorită îndeosebi eforturilor lui Vasile Chirica, care a știut să conlucreze cu colegii de la Chișinău, beneficiază acum de o serie de monografii ce acoperă, în detaliu, aspecte ale paleoliticului din spațiul carpatic, subliniindu-i individualitatea, dar și legăturile cu zonele învecinate din estul și centrul Europei.

NICOLAE URSULESCU